

מציאת ספר התורה הביאה לחידוש הברית בין ישראל לבין ה' ולעשיית הפסח בהזרת עם בבית-המקדש.

ספר התורה שנמצא אגב העבודה של חיזוק הבית היה מגולל בספר דברים "בדברי האלות" ושימש לעד ולאות אזהרה שהרעה ממשמשת ובאה. כאשר שמע יאשיהו גם את דברי הנבואה של חלדה החליט לחדש את הברית בין ישראל לבין ה' בתקווה שאולי ע"י כך תבוטל גזרת החורבן. חידוש הברית בין ישראל לבין ה' התרחש תמיד אחרי משבר דתי שהיה כרוך בהפרת הברית. כך היה במדבר סיני אחרי מעשה העגל (שמ' לד י ואילך). וכך עשה יהוידע אחרי ההפיכה נגד עתליה (יא יז). בספר דה"ב התפרסמו בריתות נוספות : ברית אסא (טו ח-טז). גם חזקיהו ביקש "לכרות ברית לה' אלקי ישראל" כדי שישב חרון אפו ממנו (כט י). יאשיהו שלח שליחים לאסוף את כל גדולי העם : ראשי האבות וגדולי המלכות, ואת כל העם אל חצר בית המקדש כדי לקיים את מצוות "הקהל". יאשיהו קרא "את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (דב' לא י-יג). גם ברמב"ם (הלכות חגיגה ג ג) כתוב : "והמלך הוא שיקרא באזניהם". המלך לא קרא את התורה כולה אלא פרשיות נבחרות, ובכללן פרשת התוכחה שבספר דברים הקרויה "דברי הברית" (דב' כח סט). ברית- לשון נרדפת לחוקים, מצוות, עדות ופקודים (מ"ב יז טו; יר' לג כה ; תה' קג יח). "ויעמד המלך על העמוד (מעין בימה), ויכרת את הברית לפני ה' ללכת אחר ה' ולשמר מצותיו ואת עדותיו (כינוי למצוות ה') ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש, להקים את דברי הברית הזאת הכתבים על הספר הזה, ויעמד כל העם בברית" (פס' ג). שמירת המצוות תעשה "בכל לב ובכל נפש". ככתוב בפרשת שמע : "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (דב' ו ה). כפי שאמר משה רבנו לעם לגבי שמירת המצוות "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים... ולא מעבר לים". לימוד המצוות והבנתן ישכנעו אותך, "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשתו" (דב' ל יא-יד). האספה הגדולה של העם והכהנים והנביאים בבהמ"ק והברית שכרתו המלך והעם לפני ה' לקיים את דברי הספר מעידים על ההתעוררות הדתית העמוקה שאחזה את המוני העם.

### **כיצד יקיימו את הברית?**

יאשיהו ביער מיהודה את העבודה הזרה שרווחה בישראל. "ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ואת שמרי הסף להוציא מהיכל ה' את כל הכלים העשויים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים, וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות (בשדות) קדרון ונשא את עפרם בית אל" (פס' ד).

יאשיהו השבית את עבודת הכמרים- כינוי גנאי לכוהני עבודה זרה - ואת "המקטרים לבעל, לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים".

בתי הקדשים אשר בבית ה' נותצו. (קדשים-גברים ובייחוד נערים שהוקדשו לעבודה זרה שנעבדה במעשי זימה דב' כג יח). טומאו ונהרסו מזבחות ובמות שהיו מקודשים לעשתורת הצידונית, לכמוש המואבי ולמלכום העמוני. וכן ביער יאשיהו "את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים". גם את כל הבמות שהיו מקודשות לעבודת ה'. הבמות שנבנו לשם ה' נאסרו אחר הקמת בית המקדש (מ"א ג ב). יאשיהו לא ניתץ אותם אלא טימא אותם כי יש איסור בהריסתן (דב' יב ב-ד).

יאשיהו הביא את כל הכוהנים מערי יהודה לירושלים, הכוונה לכוהנים מבני אהרן אשר תעו אחרי עבודה זרה ושימשו את הבמות שבערי יהודה. "ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר-שבע" (פס' ח). מגבולה הצפוני של מלכות יהודה עד גבולה הדרומי. ביטוי מקובל לסמן את גבולות ארץ יהודה כמו שמסמנים את גבולות ארץ ישראל "מזן ועד באר-שבע". יאשיהו הפך את הבמות למקומות טומאה "להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק העבודה הזרה מלב העם" (רד"ק). "ונתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר" (פס' ח). נתץ את "במות השערים" שהוקמו סמוך לאחד משערי ירושלים כי הוקמו מלכתחילה לעבודה זרה. במות אלה נבנו בימי המלכים עובדי עבודה זרה שקדמו ליאשיהו. הבמות היו מחוץ לעיר מצד שמאל של האיש הנכנס בשער. אחד השערים נקרא על שם יהושע שר העיר הממונה על מנהל עיר הבירה. רד"ק כתב : אולי הייתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה.

אף על פי שהביא יאשיהו את כוהני הבמות לירושלים לא נתן להם לשרת בקודש, אבל נתן להם חלק במתנות הכהונה "כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם" מתנות העשויות מצה שהיו נאכלות ע"י הכוהנים (ויק' ב ה-י).

התופת אשר בגיא בן הנם חולל. גיא בן הנם הוא הגיא העובר ממערב לעיר העתיקה ומדרום להר ציון ויוצא לנחל קדרון, שבו עבדו למולך ע"י העברת בניהם ובנותיהם באש. משערים ש"בן הנם" הוא שם של איש שהיו לו קרקעות באותו גיא.

הסוסים אשר מלכי יהודה הקריבו לכבוד השמש הושבתו ונשרפו מרכבות השמש. "וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש מבא בית ה' אל לשכת נתן מלך הסריס (אחד משרי המלכות) אשר בפרורים, ואת מרכבות השמש שרף באש" (פס' יא). ייתכן שנהגו לערוך תהלוכות סוסים ומרכבות לכבוד השמש כדי להקבילה בזריחתה.

גם במיתולוגיה של היוונים נחשבו הסוס והמרכבה לסמל אלוהי השמש. יאשיהו רצץ ושיבר לרסיסים "את המזבחות אשר על הגג עלית אחז אשר עשו מלכי יהודה ואת המזבחות אשר עשה מנשה בשתי חצרות בית ה'" (פס' יב).

ואת עפרם השליך לנחל קדרון. הכתוב לא פירש את שמות מלכי יהודה. הכוונה למנשה סבו של יאשיהו ולאמון אביו. ייתכן שבין העושים את המזבחות היה גם אחז.

את הבמות אשר בנה שלמה (מ"א יא ז) "אשר מימין להר המשחית", מפני שנבנו עליו מזבחות לאילים נקרא "הר המשחית" - כינוי גנאי ע"י שיבוש השם של הר הזיתים שנקרא בלשון חז"ל "הר המשחה", על שם שמן הזיתים שממנו עשו את שמן המשחה שבו משחו את המלכים והכוהנים הגדולים (משנה ראש השנה ב ד). "הר הזיתים" יחידאי במקרא נזכר בזכריה יד ד. יאשיהו לא ניתן את הבמות אלא טימא אותם, כי הם נהרסו מזמן ולא הקריבו עליהם קרבנות אחר מות שלמה. "ושבר את המצבות ויכרת את האשרים וימלא את מקומם עצמות אדם" (פס' יד) כדי לטמאם. כדי שיהיה ברור לכול כי המקום טמא הוא. ככתוב: "וכל אשר יגע...או בעצם אדם...יטמא שבעת ימים" (במד' יט טז). רד"ק כתב: "עצמות עובדי עבודה זרה שהיה מוציא אותם מקבריהם ונותנם במקום האשרות והמצבות לביזיון ושרפם שם".

גם את בית-אל ושומרון טיהר מעבודה זרה. את הבמה והמזבח שהקטיר עליו ירבעם (מ"א יג א) ניתן. "את הבמה" הכוונה לבית הבמה, ואת האשרה שרף הכוונה גם לעץ וגם לפסל שעמד מתחתיה. לא הזכיר את העגל שגלה ע"י מלך אשור (הו' י ה-ו).

חשיבות מיוחדת הייתה לפעולתו של יאשיהו בבית אל, מרכז עבודת העגלים שהנהיג ירבעם בן נבט. חיסול הבמה והמזבח שם ביטא לא רק את ביטולה של העבודה הזרה שהתקיימה שם יותר מחמש מאות שנה, אלא גם את ביטול הפילוג המדיני בין ישראל ובין יהודה והחזרת זיקתם של עשרת השבטים לירושלים ולבית המקדש כבימי דוד ושלמה. יאשיהו ראה את הקברים בהר בית-אל "וישלח ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח ויטמאהו, כדבר ה' אשר קרא איש האלקים אשר קרא את הדברים האלה" (פס' טז). היה זה בבית-אל כשלוש מאות שנה לפני יאשיהו כאשר איש האלוקים בא מיהודה לבית אל להוכיח את ירבעם ואת ישראל בשעה שירבעם עמד להקטיר על מזבח העבודה הזרה. "ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר: מזבח מזבח, כה אמר ה': הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות המקטרים עליך, ועצמות אדם ישרפו עליך" (מ"א יג ב). יאשיהו לא בא לבית-אל במכוון כדי לקיים את הנבואה. הוא בא כדי לבער את העבודה הזרה שירבעם ייסד שם, והתגלגלה בידו הזכות לקיים את נבואת איש האלוקים.

ליד בית-אל היה הקבר של איש האלוקים אשר ניבא על המעשה שנתגלגל לידי יאשיהו לקיימו. על הקבר עמדה מצבה, והמלך או שליחו שבא להוציא את העצמות מקבריהם שאל: מה המצבה הזאת? תושבי העיר השיבו כי היא באה לציין את מקום קברו של איש האלקים (מ"א יג כט ואילך). מכאן אנו למדים שהייתה

מסורת בידי תושבי העיר שנמסרה מאב לבן מלפני שלוש מאות שנה, על דבר נבואת איש האלוקים. ואגב כך אנו לומדים שמלך יאשיהו גם על בית-אל ותחומה.

בשמעו את הדברים האלה ציווה יאשיהו : הניחו קבר זה אל תוציאו את העצמות אשר בתוכן. ובדרך זו הצילו עצמות איש האלוקים את עצמות הנביא משומרון שהיה אף הוא קבור בקבר זה (מ"א יג לא).  
יאשיהו הרג את כל הכוהנים אשר שירתו בבמות שבמלכות ישראל. הכוונה לבמות המקודשות לעבודה זרה, כי כוהני הבמות המקודשות לה' הובאו ירושלימה ונאסר עליהם לשרת בקודש (פס' ח-ט).

אחרי שטיהר את כל הארץ מעבודה זרה ציווה יאשיהו לעשות את הפסח. חזקיהו קדם ליאשיהו בחגיגת הפסח ובחידוש העבודה בבית המקדש כהלכתה (דה"ב פרקים ל-לא). חזקיהו עשה מאמצים לשתף את כל ישראל בקרבן הפסח, אבל רק מיעוטם נענו לו, ולא עוד אלא היו מלעיבים (מעליבים) ברצים ששלח חזקיהו. גם מבין אלה שהיו בירושלים רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה (רד"ק). ואילו ביד יאשיהו עלה לשתף את כל בני ממלכת יהודה ואת כל בני ישראל שנשארו בארץ. בספר ירמיהו (מא ה) מדובר באנשים משכם, משילה ומשומרון שגם בימי החורבן לא נמנעו מלעלות לרגל לירושלים. רלב"ג כתב : "וידמה כי בזאת השנה לבד היה לב כל ישראל לשם יתברך, אך אחר זה חטאו בסתר גם בימי יאשיהו, ולזה אמר כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה לה', והנה לזאת הסיבה לא שב השם יתברך מחרון אפו הגדול... ולזאת הסיבה גם כן מת יאשיהו בעוון העם".  
"ויצו המלך את כל העם לאמר : עשו פסח לה' אלקיכם ככתוב על ספר הברית הזו" (פס' כא). ספר הברית לדעת רבים הוא חלק מספר שמות שקרא משה במעמד ברית סיני. "ויקה ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמ' כד ז). בספר שמות מפורטים גם הלכות "פסח מצרים" וגם הלכות "פסח דורות" (שמ' פרק יב). השיבה המפוארת וההמונית לה' התבטאה בהבאת קרבן הפסח בפומבי ובחגיגות מיוחדת לפי צו המלך. "כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה, כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה לה' בירושלם" (פס' כב-כג), ובדברי הימים כתוב : מימי שמואל הנביא (שהיה אחרון השופטים). "ולא נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל הנביא, וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו והכהנים והלויים וכל יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלם" (דה"ב לה יח). "וכל מלכי ישראל" הכוונה לשאול, דוד ושלמה. את הפסח חגגו כל בני ישראל, הכוהנים והלויים וכל שאר שבטי ישראל שנשארו בארץ ויהודה ויושבי ירושלים. בירושלים ישבו בני שבטים שונים : "ובירושלם ישבו מן בני יהודה ומן בני בנימין ומן בני אפרים ומנשה... ומן הכהנים... ומן הלויים" (דה"א ט ג י יד).

ייתכן שהכוונה לא רק לחגיגות שבה נעשה הפסח, אלא גם לכך שהוא נחוג לראשונה ברוב עם במקום המיועד לכך בהתאם לכתוב (דב' טז ה- ו), ולא כחג שהיה נהוג מקודם רק בקרב המשפחה (שמ' יב).

למדנו גם על פסח בימי יהושע. כאשר חנו בני ישראל בגלגל התחייבו במצוות הפסח לאחר שמלו את כל הילודים במדבר הקריבו את קרבן הפסח כמצוותו (יהו' ה י-יא).

נוסף על ביעור העבודה הזרה שנעשתה בפרהסיה, ביער יאשיהו גם את האובות ואת היידעונים (ויק' יט לא). גם שאול המלך "הסיר האבות ואת הידענים מהארץ" (ש"א כח ג). האובות והיידעונים עסקו בהעלאת רוחות מתים ובניבוי העתיד. מכשפים או מעשי כישוף וניחוש אסורים מן התורה. "מכשפה לא תחיה" (שמ' כב יז) והוא הדין במכשף, אלא שהכישוף מצוי היה יותר בנשים. התורה דמתה את מעשי הקסמים לעבודה זרה וכינתה את מעשי הקסם תועבה (דב' יח ט-יב). יאשיהו ביער גם את התרפים. שמואל כבר אמר: "כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר" (ש"א טו כג). חטאת הקסם הוא במרי שבו כלפי ה', לפי שהקוסם סובר שבכוחו לכפות את רצונו על האל. ואת התרפים - שהיו קוסמים בו ושואלים בו עתידות. יש הסוברים שצורתו צורת אדם, לכן הצליחה מיכל להטעות את שליחי אביה באמצעותם (ש"א יט יג). (ראו גם בר' לא לד), ואת הגללים - פסלי עבודה זרה, "ואת כל השקצים". גם אלה כינוי גנאי לפסלי עבודה זרה. "למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית ה'" (פס' כד). כסיכום פעולותיו של יאשיהו נאמר עליו: "וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ככל תורת משה, ואחריו לא קם כמהו" (פס' כה), אף ירמיהו בדברי תוכחתו אל יהויקים מזכיר את יאשיהו לשבח, שהיה עושה משפט וצדקה דן דין עני ואביון וירא ה' היה (יר' כב טו). חז"ל דרשו: שלושה הם שנקראו בשמם לפני הקב"ה עד שלא נוצרו ואלו הם: יצחק, שלמה ויאשיהו (ב"ר פמ"ה), כי נאמר: "הנה בן נולד לבית דוד, יאשיהו שמו" (מ"א יג ב).

### **פרק כג (פסוקים כו-ל)**

בקטע זה נקרא על אחרית יאשיהו. למרות מעשיו הישרים בעיני ה' לא היה בכוחו של יאשיהו לבטל את גזרת החורבן. "אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה" (פס' כו). וכן ניבא ירמיהו: "ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ, בגלל מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה, על אשר עשה בירושלם" (יר' טו ד). החורבן אשר גזר ה' על יהודה יבוא כעונש על חטאי מנשה. ה' אמר לנביאיו שגם את יהודה הוא יגלה מארצו שהיא ארץ ה' כשם

שהגלה את ישראל. "ומאסתי את העיר הזאת אשר בחרתי, את ירושלם ואת הבית אשר אמרתי: יהי שמי שם" (פס' כז).

### **מה היה כישלוננו המדיני של יאשיהו?**

מלכותו של יאשיהו עמדה בסימן התעצמותה של בבל והתמוטטותה של אשור. עם התרופפות השלטון האשורי ביקש פרעה נכה לעשות את מצרים למעצמה גדולה באזור. מצרים באה לעזרת אשור בסוף ימי יאשיהו ונאחזה באזור הפרת ובחלקים של סוריה. מלך מצרים יצא לסייע לאשור בראש צבא גדול כדי להחזיר את חרן לאשור מידי בבל, אבל הדבר לא עלה בידו, אך הבבלים לא הצליחו להדוף את חיל המצב המצרי מאזורי הפרת. יוסף בן מתתיהו כתב: "ויצא אל עבר הנהר פרת להילחם במדיים ובבבליים שהחריבו את מלכות האשורים, משום שחשק לבו בשלטון על אסיה" (קדמוניות י סעיף 74). כאשר עלה פרעה נכה מלך מצרים להילחם על חרן יצא יאשיהו נגדו.

לפי פס' כט עלה פרעה נכה "על מלך אשור על נהר פרת". כנראה כדי לתמוך במלכות אשור ולהחיש לה עזרה. או שהתכוון לרשת חלקים ממלכות אשור המתפוררת. יאשיהו חשש מפני התפשטותה של מצרים "וילך המלך יאשיהו לקראתו, וימתהו במגדו כראתו אתו" (פס' כט).

דברי המשא והמתן בין יאשיהו ובין פרעה לא הובאו בספר מלכים. לפי דה"ב לה כא כאשר נודע לפרעה נכה על הכנותיו הצבאיות של יאשיהו שלח אליו שליחים לומר לו: "מה לי ולך, מלך יהודה? לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי, ואלקים אמר לבהלני. חדל לך מאלקים אשר עמי ואל ישחיתך". "בית מלחמתי" ביטוי יחידאי במקרא. פרעה נכה הבהיר ליאשיהו כי הוא אינו מתכוון לעלות עליו למלחמה, אלא להגיע אל מחנה המלחמה שלו כדי להילחם באחרים. פרעה נכה ידע כי יאשיהו נאמן לאלוקיו, לכן אמר: ברור שכוונתך לפעול לפי רצון אלוקיך. האם אתה חושב כי רוצה אלקים לבהלני? אלוקים עמי ואם תתנגד לי ישחיתך.

"ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש" (דה"ב לה כב). "לא הסב יאשיהו פניו". לשון ציורית: לא הפנה פניו כדי לשוב מהחלטתו. יאשיהו לא ביטל את הכנותיו המלחמתיות בבקעת מגידו. הוא שינה את בגדיו ולבש מדי מלחמה. יכול להיות שהכוונה במילה "התחפש" שלא לבש בגדי מלכות, כדי שפרעה נכה לא יזהה אותו (השוו מ"א כב ל).

### **מדוע התעקש יאשיהו להילחם בפרעה נכה?**

אך זה עתה השתחררה יהודה מעול אשור ועתה מאיים עליהם אויב חדש. כנראה שיאשיהו חשש מפני התחזקותה של מצרים שתנסה להתפשט ולכבוש את כל המדינות שבין הפרת והנילוס ואת יהודה בכללן. אם המצרים ינצחו במלחמה תשתעבד להם ישראל.

## מה הייתה תקוותו של יאשיהו?

תקוותו הייתה שיצליח לעכב את מסעו של פרעה נכה ויהודה תישאר עצמאית, למרות שהבין שאין לו סיכויים לנצח את מצרים שהייתה ממלכה אדירה לעומת יהודה הקטנה. האמין שבעזרת ה' ינצח את פרעה נכה (היד ה' תקצר?) (במ' יא כג).

לפי התיאור שבדה"ב לה כ-כד יאשיהו בא בראש צבאו להילחם בפרעה נכה בבקעת מגידו שבקצה עמק עירון "ואדי ערה" בימינו. יאשיהו חסם את המעבר בפני צבאותיו של פרעה נכה בבקעת מגידו כדי להילחם בו. פרעה נכה השתדל להימנע ממלחמה, מפני שמטרתו הייתה להילחם נגד בבל מבלי לבזבז את כוחו בדרכו לשם, מכיוון שאם ינצח בחרן ישלוט ממילא על ארץ ישראל.

## למה חשוב היה ליאשיהו לחסום את המעבר על יד מגידו?

המעבר הסמוך למגידו היה חלק מ"דרך הים" הראשית העוברת ממצרים לעבר הארצות היושבות בין הפרת ובין החידקל.

## הערה גיאוגרפית

ארץ ישראל הייתה מאז ומעולם מקום מעבר לשיירות ולצבאות בין אפריקה לאסיה. שני נתיבי מעבר ראשיים היו קיימים בארצנו: אחד משני הנתיבים הראשיים שעברו בארץ ישראל היה "דרך הים" (יש' ח כג) שנקרא בלטינית VIA MARIS. הנתיב הבינלאומי הראשי השני נקרא "דרך המלך" (במ' כ יז ; במ' כא כב). דרך נוספת פנים ארצית בלבד "דרך ההר" נקראת גם "דרך האבות" שחוצה את ארץ ישראל לאורכה מדרום לצפון ועוברת לאורך שדרת ההר המרכזית - קו פרשת המים.

## מה הייתה סופה של התנגשות זו?

בפרקנו כתוב בקצרה: "וימיתו במגדו כראתו אתו" כאשר יאשיהו הלך לקראתו פרעה נכה הרג אותו. ואילו בדה"ב מסופר הדבר בהרחבה. ישעיהו נפצע פצעים אנושים. "ויאמר המלך לעבדיו: העבירוני, כי החליתי מאד" (דה"ב לה כג). עבדיו העבירו אותו ממרכבת המלחמה שנפצע בה אל רכב המשנה והוליכו אותו ירושלימה ושם מת. ב"דברי הימים" מוסבר מותו של יאשיהו בידי פרעה נכה כעונש על שלא שמע בקול ה'. "ולא שמע אל דברי נכו מפי אלקים ויבא להלחם בבקעת מגדו" (דה"ב לה כב). "ויוליכו ירושלם וימת ויקבר בקברות אבתיו, וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו" (דה"ב לה כד), לפי פסוק זה יאשיהו מת בירושלים ולפי פרקנו "וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם" (פס' ל). "מת" ייתכן שהכוונה בפרקנו: גוסס קרוב למות. יאשיהו היה האחרון למלכים שזכה להיקבר בקברות אבותיו בניו לא זכו לכך.

על יחסו של העם ליאשיהו אחרי מותו אנו קוראים בדה"ב : "וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו" (דה"ב לה כד). לא מצאנו בין מלכי יהודה מלך שהתאבל עליו כל העם אלא ביאשיהו בלבד. עם האבלים נמנה ירמיהו הנביא. קינתו של ירמיהו על יאשיהו שלפי מסורת חז"ל היא הקינה הרביעית ב"איכה" מבטאת את השבר הגדול בעם עם נפילתו של המלך הצדיק. יאשיהו המלך זכה בדומה לשאול המלך הראשון שהכתוב הנציח את הקינה עליו. חז"ל רואים ביאשיהו צדיק גמור: "אין לך גדול מבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו" (שבת מ').

יאשיהו ביקש לאמץ את דוגמת מלכות דוד בתחום התורה והמצוות, בתחום המקדש ובתחום הממלכה.

בתחום התורה והמצוות : "ויעש הישר בעיני ה', וילך בכל דרך דוד אביו, ולא סר ימין ושמאול" (כב ב). "והוא עודנו נער החל לדרוש לאלקי דוד אביו" (דה"ב לד ג). יאשיהו טיהר את כל הארץ מטמאת עבודה זרה וחיידש ברית ראשונים בין ה' ובין העם. על הפסח בימיו כתוב : "כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה" (פס' כב). לפי דה"ב לה יח : מימי שמואל הנביא.

בתחום המקדש : יאשיהו חידש את תפארתו הראשונה של הבית (כב ג-ז). לפי דה"ב לה פס' ד ציווה יאשיהו להכין את כל הדרוש לעבודת הקודש לפי הסדר שקבע וכתב בשעתו דוד המלך. ובשעה שהכוהנים והלוויים עסקו בהקרבת הפסחים ושלמי החגיגה עמדו המשוררים על דוכנם ושרו ונגנו מזמורי הלל "כמצות דוד" (דה"ב לה טו).

בתחום הממלכה : יאשיהו ניצל את התמורות המדיניות שהתחוללו בימיו באזור. עם התפוררות שלטון אשור השתלט גם על חלקים גדולים שהשתייכו לממלכת ישראל (דה"ב לד לג). ובדומה לדוד ושלמה עשה משפט וצדקה בישראל (מ"א י ט), וכך מעיד עליו ירמיהו בתוכחתו לשלום בנו של יאשיהו : "אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה" (יר' כב יא-טז).

שני הספרים ספר "מלכים" וספר "דברי הימים ב", וכן הנביאים בני דורו של ירמיהו מפליגים בשבחו של יאשיהו, רק ב"דברי הימים" יש ביקורת אחת על יאשיהו על שלא נועץ בנביא לפני שהחליט לצאת להילחם במצרים "ולא שמע אל דברי נכו מפי אלקים" (דה"ב לה כב). חז"ל התלבטו בשאלה אמונית גדולה שביסודה השאלה : למה צדיק ורע לו? כיצד קרה שמלך צדיק וישר מאין כמוהו נהרג במלחמה ולא זכה ליהנות מהגמול שהגיע לו על מעשיו הגדולים. ניסיון להשיב על שאלה זאת נעשה בהאשמת יאשיהו בכך שיצא להילחם בפרעה נכה מבלי להתייעץ תחילה בנביא ירמיהו. בתענית כב ע"ב מסופר בין השאר שיאשיהו חשב שההבטחה "ונתתי שלום בארץ... וחרב לא תעבור בארצכם" (ויק' כו ו) כמו במקרה של פרעה נכה שרצה לעבור עם צבאו ביהודה מבלי להזיק ליאשיהו פוטרת אותו מהצורך להתייעץ עם ירמיהו. אך טעה בכך כי דורו



לא היה ראוי לברכת השלום המובטחת ולכן נענש על שלא התייעץ עם ירמיהו בנושא חשוב כזה ונהרג. אף בייסוריו לפני יציאת נשמתו הצדיק עליו את הדין. לפני מותו הטה ירמיהו את אוזניו לשמוע את דבריו האחרונים של המלך שאמר: "צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי" (איכה א יח).

לפי האגדה זכה יאשיהו למלוך גם על עשרת השבטים לאחר שהחזירם ירמיהו לירושלים (מג' יד ע"ב). מעשים גדולים נוספים תלו חז"ל ביאשיהו: גנז את הארון, את צנצנת המן, את שמן המשחה, את מקלו של אהרן ואת הארגז ששלחו הפלשתים, מפני שצפה מראש את חורבן הבית ורצה למנוע את נפילתם של כלים אלה בידי האויב (יומא נב ע"ב). את גניזת הארון מסמיכים לפירוש הפסוק (בדה"ב לה ג). מדי שנה בשנה הוסיפו בני-ישראל לקונן על יאשיהו "ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום, ויתנום לחק על ישראל, והנם כתובים על הקינות (דה"ב לה כה). כנראה שנקבע יום זיכרון להריגת יאשיהו בכל שנה ואז היו מקוננים עליו. דברי הקינות שנאמרו על יאשיהו כתובים באוסף שירי קינה הנקרא קינות. כפי שכבר ציינו לפי חז"ל הכוונה למגילת איכה הכוללת לפי דעתם בפרק ד את קינת ירמיהו על יאשיהו.

### **פרק כג (פסוקים ל-סוף)**

בקטע זה נקרא על יורשי יאשיהו. כאשר יאשיהו נפל במגידו בשנת עשרים ושתיים לפני חורבן הבית הסתיימה אחת התקופות החשובות במלכות יהודה. יאשיהו הנהיג ביהודה את חוקי התורה והשליט במלכותו צדק ומשפט (יר' כב טו-יח).

### **הנמצא יורש למפעל חייו של יאשיהו?**

בפסוק ל' מסופר שיהואחז צעיר בנו של יאשיהו הומלך ע"י "עם הארץ" לאחר נפילת יאשיהו במגידו. "עם הארץ" הם גדולי ישראל שנועצים בהם בענייני הממלכה. "וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו" (פס' ל). אף שאין מושחים בן מלך הוצרכו למשוח את יהואחז מפני המחלוקת, כי יהויקים אחיו היה גדול ממנו בשנתיים (יר' שקלים ו א). ניתן לשער שיהואחז הוא שלום (דה"א ג טו ; יר' כב יא). לא פירשו מדוע המליכו את הבן הצעיר לפני הבכור. יכול להיות שיהואחז נטה תחילה אחרי מדיניות אביו, אך הוא לא המשיך במדיניות אביו. "ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשו אבותיו" (פס' לב). הכוונה לאבותיו שעשו הרע בעיני ה' כמו אחז ומנשה.

שם אמו של יהואחז היה חמוטל בת ירמיהו מלבנה. היא גם אמו של צדקיהו המלך האחרון לבית דוד (כד יח ; יר' נב א). לבנה נמנית עם ערי השפלה החשובות (מ"ב יט ח). יהואחז היה בן עשרים ושלוש במלכו, ושלושה חודשים מלך בירושלים.

## כיצד התייחס פרעה נכה להמלכת יהואחז?

כאשר הסתיים המצור על חרן חזר פרעה נכה מסוריה הסיר את יהואחז מן המלוכה. הטיל עונש כספי על הארץ והעלה במקומו את אליקים אחיו. "ויסב את שמו יהויקים" (פס' לד). יכול להיות שאחר מות יאשיהו המליכו את יהואחז הצעיר בנה של חמוטל בת ירמיהו כי שורש משפחתה היה ביהודה. אמו של יהויקים הייתה זבידה בת פדיה מן רומה, כנראה מוצא משפחתה היה מן הגליל. רומה הייתה בגליל התחתון בסביבות עמק בית נטופה ונזכרת בתוספתא עירובין ד יז. יש הסוברים שהכוונה לארומה שבאפרים (שופ' ט מא), וגם לפי פירוש זה הייתה זבידה מבנות עשרת השבטים, ואולי גם מסיבה זו העדיף פרעה נכה את יהויקים, מכיוון שקשריו של פרעה נכה עם המשפחות החשובות ביהודה לא היו טובים, ואילו יהויקים נטה להישען על מצרים ועל כן הייתה תמיכתו של מלך מצרים משענת שלטונו העיקרית.

יהואחז הובל לרבלה שבסוריה מקום מושבו הזמני של פרעה נכה ושם כנראה נידון ע"י פרעה נכה. מרבלה הובל יהואחז למצרים ושם מת. יכול להיות שהכוונה לרבלה התוחמת את ארץ כנען מצד מזרח (במ' לד יא). חז"ל זיהו את רבלה עם אנטוכיא (סנהדרין צו ע"ב). הגליית יהואחז למצרים שימשה נושא לקינה בפי ירמיהו הנביא (יר' כב י-יב).

## על מי נאמר בירמיהו "אל תבכו למת" ?

אל תבכו למת. הכוונה לכל אלמוני שנפל במלחמה מפני שמת מות גיבורים, אלא יש לבכות ולקונן על המלך יהואחז שהולך לגלות "כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו" מפני שהוגלה בידי פרעה נכה למצרים (יר' כב י). יש מפרשים שגם יחזקאל בקינתו על נשיאי ישראל רומז על כך (יח' יט ד).

בתקופת מלכות יהויקים בנו של יאשיהו התנערה יהודה מתיקוני יאשיהו ונהרסו גם יסודות המשפט (יר' כב יז). פרעה נכה קנס את עם הארץ על שהמליכו מלך בלי לקבל רשות ממנו, "מאה ככר כסף וככר זהב". יש המשערים שיד יהויקים הייתה בדבר. המצב הכלכלי בארץ הורע בגלל המס הכבד. את מכסת המס אסף יהויקים ע"י לחץ ונגישות. "נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ לתת לפרעה נכה" (פס' לה). לפי דעת מקרא בפסוק לה : כפל ושילש את שם מלך מצרים, כדי לרמוז שבשלהי ימי הבית חוזרים ישראל כתשע מאות שנה לאחור לימי שעבודם לפרעה מלך מצרים.

מועטות הידיעות על המצב המדיני שהיה ביהודה בימי יהויקים. המס הכבד שהעלה יהויקים לפרעה נכה בתחילת מלכותו, מעבר גייסות גדולים בתחומי המדינה וחדירתם של גדודי פשיטה מארצות הספר, כל אלה ערערו את מעמדה המדיני והחומרי של יהודה. יהויקים רצה להעלות את כבוד מלכותו המושפלת

ע"י בניין ארמון חדש או תיקונו והרחבתו של הבניין הישן. הוא אילץ את הפועלים לעבוד חנם מכיוון שהארץ התרוששה ונהג ביד תקיפה במי שהמרו את פיו. ירמיהו מוכיח באחת מנבואותיו את יהויקים על שבנה בנייני פאר בכספים שהוציא מן העם המרושש בעושיק ועיוות המשפט (יר' כב יג-יז). יהויקים דיכא את מתנגדיו ביד חזקה. שפך דם נקי לרוב (כד ד ; יר' כב יז), בדרכים אלה החריף את הניגודים והסיר מעליו את לב העם.

יהויקים רצה להידמות למלכי העמים בהקמת בניינים ספונים בארז (יר' כב יד), סמל לחיי תענוגות ומותרות, אמנם גם אביו לא חי חיי צער, אבל הוא היה רודף צדק. על יאשיהו אמר ירמיהו : "אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה, אז טוב לו, דן דין עני ואביון אז טוב, הלא היא הדעת אתי נאם ה'" (יר' כב טו-טז). יאשיהו אכל ושתה ככל אדם, אך לא הרבה לו תפארת מלכות ע"י בניית ארמונות. יאשיהו ראה את עיקר תפקידו בעשיית משפט וצדקה. הוא רב את ריכם של עניים ואביונים מידי עושיקיהם וקיים את מצוות התורה : "צדק צדק תרדף" (דב' טז כ). ואילו יהויקים היה ההפך הגמור מאביו "כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה לעשות" (יר' כב יז), לא די שלא מנע מאחרים לעשוק את העם, אלא הוא עצמו עשק וגזל וחמס כדי למלא אוצרותיו.

רדיפת הנביאים בתקופת מלכותו של יהויקים שהשפעתם התחזקה בימי יאשיהו גרמה להחרפת הניגודים הפנימיים. לפי ספר ירמיהו ידוע לנו על רדיפת הנביא אוריהו בן שמעיהו מקריית יערים והוצאתו להורג (יר' כו כ-כג), וכן על רדיפת ירמיהו וברוך בן נריהו כדי להרגם (יר' לו יט כו). יהויקים זלזל באזהרותיו של ירמיהו, ושרף על האח המבוערת את מגילת הספר שבה היו כתובות נבואותיו של ירמיהו (יר' לו כא-כג).

הרוגי המלכות של יהויקים לא זכו לקבורה מכובדת כמו : אוריהו הנביא שגופתו הושלכה בביזיון "אל קברי בני העם" (יר' כו כג). יהויקים היה אסון לעמו ונתן על כך את הדין. לפיכך ניבא ירמיהו ליהויקים שה' ישלם לו כמידתו ואף הוא יקבר בחוסר כבוד ובחרפה. איש לא יצטער על מותו ולא יספדו לו כשם שספדו ליאשיהו אביו. "קבורת חמור יקבר" (יר' כב יח-יט). הנבואה הקשה ביותר על יהויקים הייתה שימות בלא יורש ונבלתו תתגלגל בחוצות (יר' לו ל). אין עדות לכך שנבואתו של ירמיהו על קבורתו הבזויה של יהויקים התקיימה, אולי היה זה רק ביטוי לזעמו של הנביא על המלך עושה העוולה.

הפרק מסתיים בפסוקים "בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו, ואחת עשרה שנה מלך בירושלים... ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשו אבתיו".